2018

M.A.

Part I

SANSKRIT

PAPER—I

Full Marks : 100

Time : 4 Hours

The figures in the right-hand margin indicate full marks.

Candidates are required to give their answers in their own words as far as practicable.

Illustrate the answers wherever necessary.

[FIRST HALF—60 MARKS]

1. अधोलिखितेषु मन्त्रेषु ऋषिछन्दोदेवता-निर्देशपूर्वकं मन्त्रद्वयस्य सायणदिशा संस्कृतभाषया व्याख्या कार्या– 2×8

(क) अग्ने यं यज्ञमध्वरं

विश्वतः परिभूरसि।

स इद्देवेषु गच्छति॥

(Turn Over)

(ख) वायवा याहि दर्शते-

मे सोमा अरंकृताः।

तेषां पाहि श्रुधी हवम्॥

(ग) पावका नः सरस्वती

वाजेभिर्वाजिनीवती।

यज्ञं वष्टु धियावसुः।

(घ) हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे

वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु।

न नौ मन्त्रा आनुदितास एते

मयस्करन्परतरे चनाहन् ॥

(ङ) यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति।

दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु॥

2. कस्याप्येकस्य उत्तरं प्रदेयम् – 4×2

(a) अधोलिखितासु भाष्यपंक्तिषुं कयोश्चित् द्वयोः व्याख्या कार्या –

(क) आधाने तृतीयेष्टौ प्रथमाज्यभागस्यानुवाक्या।

(ख) अभिप्लवषडहस्य मध्यवर्त्रिषूकुथ्येषु

तृतीयसवने मैत्रावरुणस्य 'अग्ने यं यज्ञम्'

इत्यादिको वैकल्पिकोऽनुरूपस्तृचः।

(ग) 'वायवायाही' त्यादयस्तृचाः प्रउगशस्त्रे विनियुक्ताः।

(घ) सारस्वते तृचे या प्रथमा सान्वारम्भणीयेष्टौ सरस्वत्याः पुरोऽनुवाक्या।

(b) निम्नलिखितमन्त्रेषु *द्वयोः* भावार्थः संस्कृतभाषया विलिख्यताम् —

(क) मित्रं हुवे पूतदक्षं

वरुणं च रिशादसंसम् ।

धियं घृताचीं साधन्ता॥

(ख) विश्वे देवासो अप्तुरः

सुतमा गन्त तुर्णयः।

उस्रा इव स्वसराणि॥

(ग) तस्माद्यज्ञात् सर्वहुत

ऋचः सामानि जज्ञिरे

छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद-

यजुस्तस्मादजायत॥

(घ) नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं

नासीद्रजो नो व्योमा परो यत्।

किमावरीवः कुह कस्य शर्म-

न्नम्भः किमासीद्गहनं गभीरम्॥

3. अग्निदेवतायाः वायुदेवतायाः वा चारित्रिकवैशिष्ट्यं सम्यगालोच्यताम्। 8

अथवा

अथर्ववेदे भूमिसूक्तस्य काव्यसौन्दर्यं यथायथं प्रतिपाद्यताम्।

4. अधोलिखितेषु पदेषु *द्वयोः* व्याकरणदिशा साधन-प्रक्रिया प्रदर्श्यताम् – 4×2

वक्षति, दिवेदिवे, तूतुजानः, सहस्रशीर्षा, कृणोतु।

अथवा

प्रथमप्रश्नान्तर्गतस्य कस्यचिदेकस्य मन्त्रस्य पदपाठं

प्रदर्श्य यथेच्छं *द्वयोः* पदयोः सूत्रोल्लेखपूर्वकं स्वराः साध्यन्ताम्।

5. पञ्चमहायज्ञानां नामानि विलिख्य पितृयज्ञस्वरूपं सम्यगालोच्यताम्। 10

अथवा

ऐतरेयब्राह्मणोक्तं शुनःशेपोपाख्यानं संक्षेपेण विलिख्य

अत्र 'चरैवेति' इत्यंशस्य का अन्तर्निहिता भावना?

इति विशदीक्रियताम्।

6. कठोपनिषदि वर्णितं नचिकेतसः तृतीयवरस्वरूपं प्रतिपाद्यताम्। 10

अथवा

बृहदारण्यकोपनिषदि वर्णितायाः याज्ञवल्क्योपदिष्टायाः

शिक्षायाः वैशिष्ट्यं प्रस्तूयताम्।

[SECOND HALF—40 MARKS]

1. (a) अधोलिखितेषु निरुक्तवचनेषु द्वयोर्व्याख्या यास्कदिशा विधेया। 2×8

(क) पूर्वापरीभूतं भावमाख्यानेनाचष्टे व्रजति पचतीत्युपक्रम-प्रभृत्यपवर्गपर्यन्तम्॥

(ख) इन्द्रियनित्यं वचनमौदुम्बरायणः॥

(ग) व्याप्तिमत्त्वात्तु शब्दस्य॥

(घ) षड्भावविकारा भवन्तीति वार्ष्यायणिः॥

अथवा

(b) नामाख्यातयोर्लक्षणमुदाहरणादिकं यथा आचार्ययास्केन निरुक्तग्रन्थे प्रतिपादितं तत्सर्वं वैशधेन विवृणुत।

2. अधोनिर्दिष्टेषु पदेषु यथेच्छं *त्रयाणां* निर्वचनं यास्कदिशा प्रस्तूयताम्। 3×3

आचार्यः, समुद्रः मेघः, नदी, वृत्रः।

3. मन्त्राणां विवक्षितार्थत्वमस्ति नवेति सायणदिशा सयुक्तिकं विचार्यताम्। 15

अथवा

विधिरूपस्य ब्राह्मणस्य प्रामाण्यमाश्रित्य सायणमतं सयुक्तिकं प्रतिपाद्यताम्।

———